

HALV SOTSIAALMAJANDUSLIK ELU TOUKAS MAAILMA- KAEHUSÕ VEERE PÄÄLE – TÜKÜKEISI RÄPPO JAANI AUTOBIOGRAAFIAST

Saarõ Hipp

Seo keväjä võtsõ ma üte koolitüü jaos vallalõ võro kirämehe Räppo Jaani (1880–1958) autobiograafia Rahvusarhiivi EKP Keskkomitee Partei Aoluu Instituudi kogost.¹ Ülesandõs oll' analüüsi, kuis inemise elotiid mõotiva poliitilidsõ sündmüse ja ku ausa vai ilostõt võidsõ olla näide hindä nägemine umast elost. Mu kätte tulnu paksu kaustatävve eloluku om trükümassinaga kirotanu Räppo esi. Tan kirotä ma veidükese, midä sääl tuu ao inemiisi mõttidõ kotsilõ kirotõdas ja minkast säändse mõttõ tulliva.

Räppo sündü teedäki 1880. aastagal Kasaritsan, oppõ Võrol liinakoolin ja ildampa Peterburin hummogumaa kiili ja Hiina filosoofiat. Peräst ringirändämist Sri Lankal ja Aasian pagõsi tä revolutsioonimõttidõga üten tsaarivalitsusõ iist Peterburist Poola, kost löüdse naasõ ja kolisi peräst edimäst ilmasõta ni Vinne kodosõta vagivahtsõdõ Ukraina NSV-de. Sääl eläsi tä ummi päivi lõpuni ja sai tüüd päämädselt riigiammõtin – tä oll' Ukraina NSV haridusõ rahvakomissari asõtäütjä, opijõud Harkovin ja haridusministeeriümi metoodik, kiä andsõ vällä kooliraamatit ni pedagogiga aokirjä. Päält tüüelo tegel' tä kirändüse ukraina kiilde

¹ ERA.247.78.440. Jaan Räppo, Meenutused I. Autobiograafia, 1955–1982.

ümbrepandmisõga. Naasõga katõ pääle panni nä ümbre näütüses „Kalõvipoja“.²

Timä eloluu edimädsen osan ei olõ viil jutus tüü Vinnemaal ja Ukrainan, a elo Võromaal tuul aol, ku Räppo üles kasvi, ja miä tedä kõgõ inämb mõot. Olku üteld, et autobiograafia om vinnekeeline ja arhiivi saadõt üten timä 100. sünnüaastapäävä konvõrõndsi kava ni kutsidõga. Mälehtüisi edimädsen osan om kuus päätükkü, edimäne noist kõnõlas üldidselt timä hindä elost ja timä poliitilidsõ ilmakaehusõ tegünemisest. A kats tõist päätükkü jutustasõ hoobis Eesti aoluust nii, nigu tuud olnu vaia seletä Vinnemaa lugõjalõ – mis paik tuu õks om, kiä rahvast orjan hoitsõ ja nii edesi. Viimädse kolm kõnõlasõ jäl Räppo hindä latsõpõlvõst, a tuud väega ilukiränduslikun vormin – juttu om nii esä, vanaimä ku imä elost, jutt om kolmandan isikun ja pruugit om hulga katõkõnõt, nigu olnu silmi iin raamadu käsikiri.

Minnu huviť päämädselt tuu, midä saanu teksti perrä üteldä Räppo ilmakaehusõ tegünemise kotsilõ. Olku üteldü, et Räppo oll peris tõsiusklik bolševik ja esi Peterburin elämise aigu revolutsioonimõttist üten haarõt. Ka terve timä Eesti aoluu kirotus pruuv õks vällä tuvva, mink pärast vana kõrd oll halv ja kaasaignõ hää. Tä kitt Võromaa luudust, mäki, järvi ja noidõ vaihõl sõidõtavit käänuliidsi teid.³ Samal aol om täl heng täüs tuu pääle, et talopoigõ lapilidsõ põllumaa, miä mäki pääl paistuva, olliva täüs kivve, savvi ja kinkalgi es olõ küländ sitta, hobõsit vai aigu, et tuust maast hääd ärelämist olõs saanu. Aig ja parõmba maatükkü olliva mõisnikkõ käen, kink elu lätš häste tenu vaesidõ maainemiisi palgatüüle.⁴ A parhillatsõl nõvvokogodõ aol (jutt om kirja pant 1955. aastagal) ollõv kõik Haanimaal häste – vahtsõnõ riigikõrd om toonu asfalttii ja mineraalväetüse, miä avitasõ vaest ja liivast maad paranda.⁵

² Jaan Räppo, *Võro kirändüse kodoleht*, <https://wi.ee/voro/kiranigu/jaan-rappo/> (kaetu 26.09.2023).

³ ERA.247.78.440, l 33.

⁴ Saman, l 44.

⁵ Saman, l 44.

Räppo oll' peri vaesõst talupidäjide perest. Tä elli latsõn üten imä, esä, vanaimä ja tädiga. Imä ollõv olnu kõik aig haigõ, samal aol saanu kõik aig latsi manu, nii et näide külän ei ollõv olnu kelgi tõsõl nii vaest ja nii suurõ latsikarjaga majapidämist. Vanastimäst tulõtas tä miilde, et tuu sundsõ kõiki kõik aig tüüd tegemä, olkõ sa lats vai vanainemine ja tuu käve Jaanilõ närve pääle. Tüüd oll' vaia tetä, et kuikimuudu är ellä. Trauma paistus häste vällä seon lõigun autobiograafiast: „elu vanaema kõrval asendas mu lapsepõlve raske võitlusega eksistentsi üle“.⁶ Ku Jaan joba Võru kooli är lõpõtf, pidi tä tagasi talutüüle minemä, selle et vanaimä ja tädi olliva är koolnu ja tüükässi lätš vaia.⁷ Tuuperäst saisõ ka tä plaan korgõmban koolin edesi oppi. Seost kõgõst om nätä, et vaenõ elo es olõ Räppolõ tundmalda ja või arvada, et teküť kimmähe hulga trotsi inemiisi vasta, kiä timäst parõmbalõ elli vai pandsõ vihkama tüüd, miä kohegi edesi es vii.

Liinakoolin käümise aost 1890. aastist tuu Räppo vällä, et timä ummi tutvidõ opilaisiga saisõ väega saksastumisõ vasta. Tälle es miildü, kuis rikkas saanu talupoja, näütüses kaupmehe, omma lännü šaksa miilt ja mõisnigu muudu, kiä hindä varast kõvva kinni hoitva ja üten lutõri pastoridõga šaksa värki ajava.⁸ Esieränis hulga vimma om täl Adam Tiganigu pääle, kiä om sama Tiganik, kink manu talupoig „Haani mehe“ laulun silguleemekeist pallõma lätt.

Räppo om hää näüdüs maainemisest, kink siän kasvi tsaariaol vaihõtegemine ütiskunnan, majandusligu lahkõ ja viha rahakidõ inemiisi vasta, miä vei lõpus 1905. aastaga revolutsioonini ja Räppo puhul viil muiduki säält edesi 1917. aastaga bolševistligu revolutsioonini. Samal aol tulõ vällä ka üts vastaossus – Tiganigu naanõ ollõv olnu just tuu, kiä andsõ Räppolõ raha Peterburi opma minemises ja lubasi olla hindä latsilõ kodooppajas.⁹

Põnnõv om ka Räppo lugu tuust, kuis nä koolikaaslaisiga Võrol põrmandualust lugõmistsõõri kõrraldi. Säält loeti ette eesti luulõt

⁶ Saman, l 44.

⁷ Saman, l 44.

⁸ Saman, l 30-31.

⁹ Saman, l 30-31.

ja olti šaksastumisõ vasta. Küll pidä Räppo tähtsäs rõhuta, et ka vinnekeeline kirändüs oll' sääl häste vasta võet ja hinnat, selle et tuu oll' kultuurilidsõlt niivõrd korgõ. Kuikina nä olli tsõõrin kuulõ vinnestämisele vasta. Eloluust tull' vällä ka Räppo viha keriguinemiisi vasta, kiä kah šaksa poolõl olli. Nii oll' tuu viil mitmõl puul Lõuna-Eestin, kon säändse lugõmistsõõri kasvi sotsiaaldemokraatligu ja eskina bolševistligu maailmakaehusõ pessis ja kon olti väega ka lutõrlusõ vasta.¹⁰

Keriguvastalisust ollõv vidänü ka Räppo esä, kiä ollõv külä pääl tsommin pääga kõnõlnu evolutsioonist, planeedest ja tuust, kuis Aadama ja Eeva lugu om tävveste võlss. Tuu pärast ollõv esä ka keriguoppaja käest tõrõlda saanu.¹¹

Suhet muu poliitikaga ja näütüses Eesti Vabariigiga om rassõ vällä lukõ. Ei olõ teedä, miä olõs Räppost saanu, ku tä siiä elämä olõs jäänü. Külarahvas mõistsõ hukka tuu, et om õks pere, kon külähullu poig viil vinnemiilses nakaš ja Piiterihe opma lätš.¹² Kõnõldõn ütest luulõtusõst, kon kiäki ollõv Tamula ja Kasaritsa kottalõ kirutanu „tan om illos ellä“, pidäsi Räppo tähtsäs sinnä manu panda, et tuu om loomuligult äärmuspatriootlik ütlemine.¹³

Om selgele nätä, kuis rassõ tüüga üles kasunu Räppo löüdse maailma süsteemi hindä vasta ollõv ja tuust vällä päsemises löüdse hindäle küländki veerepäälidse poliitigatsihi. Nii om iks aost aigu olnu, et ku vaesidõ inemiisiga ei rehkendedä, sõs juhtus piä midägi, miä raputas kõiki.

Räppo armast kimmäle umma kodokotust ja pidäsi tuud viil kavva meelen, a mu meelest om tähtsä vällä tuvva ka noid külgi vanaalidsõst elost, miä ei olõ kõik rõõmsa ja värvilidse. Inemiisi om olnu egäsugumaidsi ja om ka parhilla. Õigõl aol tulõ näide murrit kullõlda, et sotsiaalmajanduslik olokõrd ei viissi huulmalda hüvvist kombist maailmakaehusõ veere pääle kõõlma.

¹⁰ Malle Salupere, *Tõed ja tõdemused*, (Tartu; 1999), lk 121. <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:609412/400306/page/125>

¹¹ ERA.247.78.440, l 24–25

¹² ERA.247.78.440, l 24–25.

¹³ ERA.247.78.440, l 24–25.